

İstanbul'da Lise Gençleri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı

Kültegin ÖGEL*, Defne TAMAR**, Cüneyt EVREN**,
Duran ÇAKMAK*

ÖZET

İstanbul'da lise öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığını araştırmak amacıyla, Türkiye'nin 15 ilinde yapılan bir araştırmanın İstanbul verileri değerlendirmeye alınmıştır. İstanbul'da 1998 yılının Nisan ve Mayıs aylarında 7849 lise ikinci sınıf öğrencisine anket uygulanmıştır. Öğrencilerin %65.1'i yaşamlarında en az bir kez sigara içtiklerini belirtirken, hergün en az bir adet sigara içenlerin oranı %22.5'tir. Son bir ay içinde en az bir kez alkol kullananların oranı ise %18'dir. Yaşam boyu en az bir kez esrar kullananların oranı %3.6, uçuşucu madde kullananların oranı %8.6, uyuşturucu/uyarıcı madde kullandığını belirtenlerin oranı ise %3.3 bulunmuştur. Daha önce yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında uçuşucu madde kullanımının yüksek olması, uçuşucu madde kullanımında belirgin bir artış olduğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: : İstanbul, madde kullanımı, yaygınlık.

KLİNİK PSİKIYATRİ 2000;4:242-245

SUMMARY

Prevalance of Substance Use Among High School Students in İstanbul

In order to search extend of tobacco, alcohol and substance use among high school students in İstanbul, we evaluate İstanbul data of the study which was done in 15 cities in Turkey. In this study a questionnaire was given 7849 second grade high school students in April and May 1998 in İstanbul. 65.1% of students use tobacco at least once in a lifetime, 22.5% of them use at least one cigarette every day. 18% of them use alcohol at least once in

last 30 days. Lifetime rate of cannabis use is 3.6%, lifetime rate volatile use is 8.6%, lifetime rate of other drugs use is 3.3%. When we compare with previous studies we found an increase in volatile use. These finding shows us that there is a significant increase in volatile use.

Key Words: İstanbul, substance use, prevalence.

GİRİŞ

İstanbul'da lise gençliği arasında sigara, alkol ya da madde kullanım yaygınlığını araştıran çalışmaların sayısı fazla değildir. Bazı çalışmalar sadece bir okulda yürütüldüğü için bize bilgi vermekten uzaktır.

Lise öğrencilerinde alkolle tanışma oranını araştıran bir çalışmada alkol kullanım oranı İstanbul'da %34.6, Burdur'da %7.6 olarak bulunmuştur. Alkollü içkileri sürekli kullandıklarını belirtenlerin oranı İstanbul'da %4.9'dur (Tümerdem ve ark. 1986).

İstanbul'da dört okulla sınırlı olarak, 1991 yılında 1500 lise öğrencisi ile yapılan bir anket çalışmasında herhangi bir maddeyi hayatında en az bir kez kullanan gençlerin oranı %2.6, sigara kullanımı %15.7, alkol kullanımı %27.6, esrar kullanım oranı ise %0.7 olarak bulunmuştur (Özer 1991). ESPAD (Avrupa Alkol Madde Okul Projesi) isimli araştırmaya Türkiye, İstanbul'da yapılan bir araştırmayla katılmıştır. 1995 yılında 15 ayrı okulda 2800 öğrenci ile yürütülen bu çalışmada herhangi bir maddeyi hayatında en az bir kez kullanan gençlerin oranı %7, esrar kullanım oranı %4, uçuşucu madde kullanım oranı ise %3.8 olarak sap-

* Doç. Dr., **Dr., Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, AMATEM Kliniği, İSTANBUL

tanmıştır (Yazman 1995). Bu çalışmada öğrencilerin %56.2'sinin yaşamları boyunca en az bir kez alkollü içecek aldığı, son bir ay içinde ise %23.5'inin alkol kullandığı saptanmıştır.

Yine İstanbul'da yürütülen bir başka çalışma ise "Gençlik Anketi" adını taşımaktadır. Bu anket 62 okulda 6800 öğrenci ile yapılmıştır. Yaşam boyu sigara kullanımı %29.4, son bir ay içinde alkol kullananlar %34.2, son bir ay içinde en az iki kez alkol alanların oranı %7.9, yaşam boyu en az bir kez sarhoş olanların oranı %30.4, esrar kullanım oranı %4.2, uçucu madde kullanım oranı ise %4, eroin ve kokain kullanımı ise %0.8 olarak saptanmıştır (Ögel ve ark. 1996). Öğrencilerin %6'sı alkollü bırakmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir.

İstanbul'da Bakırköy ilçesinin 3 lisesinde uygulanan bir anket çalışmasında öğrencilerin %19.5'inin alkol kullandıkları görülmüştür (Akın 1997).

1996 ve 1997 yıllarında İstanbul'da 6 lisede yürütülen bir başka çalışmada yaşam boyu sigara içme oranı %60.1, son 30 gün içinse %32.5 bulunmuştur. Yaşam boyu uçucu madde kullanım oranının %5.2, esrar kullanım oranının ise %4 olduğu bildirilmektedir.

İstanbul, Türkiye'nin en kalabalık kentlerinden birisidir. Eğlence hayatının ve yasal olmayan madde trafiğinin en hızlı olduğu kentlerden birisi olması nedeniyle İstanbul'da madde kullanım sıklığının yakın olarak izlenmesi gerekir. Bu nedenle Türkiye'nin 15 ayrı ilinde düzenlenen "SAMAY-98 lise öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı ve kullanım özellikleri" isimli çalışmanın İstanbul verilerinin değerlendirilmesine dayanmaktadır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın hedef kitlesi 15-17 yaş grubudur. Bu grubun seçimindeki temel mantık bu yaştaki gençlerin halen okulda öğrenim görüyor olması ve alkol ya da madde denemek ya da kullanmak için çok küçük olmamalarıdır.

Ülkemizde bu yaş grubu daha çok lise ikinci sınıfı oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırma lise ikinci sınıflarda yürütülmüştür. Daha önce yapılan benzer araştırmalarda da aynı yaş grubunun değerlendirilmiş olması karşılaştırmaya olanak tanımıştır.

Araştırmada kullanılan anket formu ülkemizde daha önce bu amaçla kullanılan anket formlarından derlenmiştir.

Araştırmaya Adana, Ankara, Antalya, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Muğla, Sivas, Trabzon, Van illeri alınmıştır. İl temelinde seçim yapılmasının ve genel Türkiye örnekleminin seçilmemesinin en önemli nedeni araştırmaya katılan illerin de kendi içinde değerlendirme yapabilmelerini sağlamaktır.

Örneklem her ilde sınıf bazında seçilmiştir. Sınıflar il ve genel temelde temsil yeteneği olacak sayıda rasgele olarak belirlenmiştir. Sınıf büyüklüklerinin farklı olması düşük sayıda öğrenci içeren sınıfların "fazla temsil" (overrepresented) edilmesine yol açabilir. Ancak tüm veri içinde bunun çok önemli olmayacağı inancındayız.

Araştırma, 1998 yılının Nisan ve Haziran aylarında yürütülmüş, ancak Ankara'da karşılaşılan bazı zorluklar nedeniyle çalışma 1998 yılının eylül ve ekim aylarında tamamlanabilmiştir. Uygulama sırasında güvenilirliği arttırmak için sınıf öğretmenlerinin bulunmamasına özen gösterilmiştir. Anketler isim verilmeden doldurulmuş ve karışık olarak toplanmıştır. Anket formunun doldurulması yaklaşık bir ders saati almaktadır. Toplanan formların değerlendirilmesi optik okuyucu aracılığıyla yapılmıştır.

BULGULAR

İstanbul'da 8000 anket dağıtılmış ve 7849 adeti geri dönmüştür. Geri dönüş oranı %98.1'dir. Uygulanan anketlerden geçerli olarak kabul edilen anket sayısı ise 7341'dir. Geçerli anket oranı %93.5'tir. Araştırmaya 3448 kız, 3868 erkek öğrenci katılmıştır. 15-16 yaş grubu ankete katılan kız öğrencilerin %79.8'ini, erkek öğrencilerin ise %68.2'sini oluşturuyordu. Erkeklerin %24.8'i 17 yaşındaydı. Aylık geliri 0-50 milyon olanlar %7.7, 51-100 milyon olanlar %33.8, 101-150 milyon olanlar %27.7, 151-200 milyon olanlar %15.1, 200 milyon üstünde olanlar ise %15.7 oranındaydı.

Çeşitli maddelerin yaşam boyu, son bir yıl ve son bir ay içinde en az bir kez kullanım oranları Tablo 1'de verilmiştir.

Sigara kullanım sıklığı

Öğrencilerin %65.1'i yaşamlarında en az bir kez sigara içtiklerini belirttiler. Kız öğrenciler için bu oran %62.4, erkek öğrenciler için %67.3 olarak bulundu. Son bir yıl içinde en az bir kez sigara içenlerin oranı ise %49.5'idi. Öğrencilerin %32.2'si son bir ay içinde en az bir kez sigara içtiklerini belirtirken, bu oran kız öğrenciler için %30.8, erkek öğrenciler için %33.4 olarak bulundu.

Tablo 1. Çeşitli maddelerin yaşam boyu, son bir yıl ve son bir ay içinde en az bir kez kullanım oranları

	Yaşam boyu en az bir kez	Son bir yıl içinde bir kez	Son bir ay içinde bir kez
Sigara	%67,4	%49,5	%32,2
Esrar	%3,6	%2,8	%1,8
Uçucu	%8,6	%4,1	%2,8
Uyuşturucu/uyarıcı	%3,3	%2,5	%1,8

Günde en az bir tane sigara içenlerin oranı her iki cins için %22.5'dir.

Alkol kullanım sıklığı

Son bir ay içinde en az bir kez alkol kullananların oranı %18 olarak bulundu. Bu oran kız öğrenciler için %11.8, erkek öğrenciler için %23.5'dir. Her iki cins için haftada 2 kez ve daha fazla alkol kullananların oranı %4.6 iken, bu oran erkek öğrenciler için %6.7'dir.

Yaşam boyu en az bir kez sarhoş olma oranı %27.8 iken, bu oran kız öğrenciler için %23, erkek öğrenciler için %32.1 bulunmuştur.

Esrar kullanım sıklığı

Yaşam boyu en az bir kez esrar kullanma oranı %3.6 olarak bulundu. Son bir yıl içinde en az bir kez esrar kullanma oranı %2.8, son bir ay içinde ise %1.8'dir. Yaşam boyu en az bir kez esrar kullanma sıklığının kız öğrenciler için %2.2, erkek öğrenciler için %4.9 olduğu gözlemlendi. Erkeklerin %2.4'ü yaşamları boyunca biri iki kereden fazla kez esrarı denemişlerdir.

Uçucu madde kullanım sıklığı

Yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullanma oranı %8.6 olarak bulundu. Son bir yıl içinde en az bir kez uçucu madde kullanma oranı %4.1, son bir ay içinde ise %2.8'dir. Yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullanma sıklığının kız öğrenciler için %9.2, erkek öğrenciler için %8.1 olduğu gözlemlendi. Öğrencilerin %3.9'u yaşam boyu üç ya da daha fazla uçucu madde kullandıklarını belirtmişlerdir.

Diğer maddelerin kullanım sıklığı

Sigara, alkol, esrar ve uçucu dışında eroin, kokain, hap gibi uyuşturucu/uyarıcı maddeleri yaşam boyu bir kez kullandığını belirtenlerin oranı %3.3 bulunmuştur. Bu oran son bir yıl için %2.5, son bir ay içinse %1.8'dir.

Son bir yıl içinde en az bir kez eroin kullandığını belirtenlerin oranı %1.5, son bir ay içinde kullananların oranı %1'dir. Kokain için son bir yıl içinde kullanma oranı %1.3, son bir ay içinse %1.2'dir.

Son bir yıl içinde en az bir kez ecstasy kullandığını belirtenler %1.6, benzodiazepin içeren hap kullandığını belirtenler %3.1, akineton kullandığını belirtenler ise %1.3 oranındadır. Bu oranlar son bir ay için gözden geçirilecek olursa ecstasy için %1.2, benzodiazepin içeren haplar için %2.2, akineton için %1.1'dir.

Ulaşılabilirlik

Öğrencilerin %60.7'si alkollü içkilere kolaylıkla ulaşabileceklerini söylerken, bu oran esrar için %12.1, uçucu maddeler için %30.3, eroin için %8.2, kokain için %8 ve ecstasy için %8.5'dir.

Arkadaşlar arasında madde kullanımı

Arkadaşları arasında esrar içen en az bir kişi olanların oranı %10.5'dir. Bu oran uçucu maddeler için %8.1, benzodiazepin içeren haplar için %9.1, kokain için %5.6, ecstasy için %5.4, eroin için %5.2'dir.

TARTIŞMA

Araştırmadan çıkan sonuçların dikkatle değerlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Elde edilen veriler İstanbul'da önemli bir madde kullanımının olduğunu işaret etmektedir. Genellikle elde edilen veriler araştırmanın yapıldığı 15 ilde elde edilen verilerle benzerlik göstermektedir. Sigara ve alkolden sonra en yaygın kullanılan madde olarak uçucu madde gelmektedir (Ögel ve ark. 1999).

Sigara kullanımı kız ve erkek öğrenciler arasında benzerlik göstermektedir. Alkol kullanımı ise erkeklerde daha siktir. Alkol kullanımının erkeklerde daha yüksek oranda olmasının, toplumsal kültürümüzün erkeklerle yüklediği "erkeklik imajı" ile örtüştüğü söylenebilir. Ancak sigara kullanımının çok yaygınlaştığı ve artık cinsiyetler arasında bir farklılık göstermediği açıktır. Uçucu maddelerin kullanımı çok az bir farklılık göstermekle birlikte kız öğrencilerde daha fazla olması dikkat çekicidir. Bu verilerin yorumlanması eldeki verilerle oldukça güç olduğuna inanıyoruz.

Diğer araştırma sonuçları ile kıyaslama yapmak, bize araştırmamızda elde edilen bulguları tartışmaktan

çok, yıllar içinde madde kullanım sıklığının artışı gösterebilir. Ancak karşılaştığımız çalışmaların metodolojisi oldukça önemli farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle karşılaştırmadan elde edeceğimiz bulguların birer ipucu olarak kabul edilmesi daha doğru olacaktır.

Daha önce yapılan araştırmalar ile karşılaştığımız zaman sigara kullanım oranlarının daha yüksek, alkol kullanım oranlarının ise daha düşük olduğu dikkat çekmektedir. Esrar kullanım oranıysa son yıllarda yapılan çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Uçucu maddeleri değerlendirdiğimiz zaman ise, çok önemli bir farklılık görülmektedir. Birçok çalışmada eroin, kokain gibi haplar değerlendirmeye alınmadığı için karşılaştırmak güçleşmekte, birkaç çalışmayla yapılan karşılaştırmada ise kullanım sıklıklarının bizim araştırmamızda oldukça yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Ankete verilen yanıtlardan öğrencilerin önemli bir bölümünün maddelere kolaylıkla ulaşabileceklerini öğrenmemiz, bize önleme programlarının gerekliliğini göstermektedir.

Madde kullanımının yaygınlığının araştırılmasında kendi bildirimine dayanan anket çalışmalarında birçok zorluklar ve kısıtlamalar olduğu gerçektir. Bizim çalışmamızda anket bulgularının tutarlılığı ve güvenilirliği üzerine bilgiler yukarıda verilmişti. Bu bilgilere dayanarak, elde edilen verilerin geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Arkadaşlar arasında madde kullanım yaygınlığının, bireyler arasında kullanıma benzerlik göstermesi bize yanıtlar arasında bir uyumun varlığını göstermektedir.

Bu araştırmanın belirli bir süre sonra yinelenmesinin, madde kullanımının yaygınlığının değerlendirilmesi için bize çok yararlı olacağına inanıyoruz.

KAYNAKLAR

Akın M (1997) Lise öğrencilerinin madde kullanımının zararlarına ilişkin sağlık eğitim gereksinimleri. Ulusal psikiyatri kongresi bildiri tam metin kitabı. Antalya. s. 381.

ESPAD (1995) (European School Project on Alcohol and Other Drugs), alcohol and other drug use among students in 26 European countries, Pompidou group.

Ögel K, Tamar D (1996) Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık okul eğitim paketi, Öğrenci anketi bulguları, AMATEM / Özel Okullar Derneği.

Ögel K, Tamar D, Evren C ve ark. (1999) SAMAY-98 lise öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı ve kullanım özellikleri. Yayınlanmamış rapor.

Özer ÖA (1991) Ortaöğrenim öğrencilerinin psikoaktif madde kullanımına yaklaşımı ve demografik özellikler. Uzmanlık tezi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, İstanbul, s. 18-34.

Tümerdem Y, Ayhan B, Özsüt H (1986) Orta ve yüksek öğrenim gençleri ve alkol kullanımı. 22. Ulusal Psikiyatri Kongresi. Bilimsel Çalışmalar, s. 22-27.

Yazman Ü (1995) Lise gençliğinin psikoaktif maddelere bakışı ve kullanım oranlarının Türkiye- İstanbul örneği ile incelenmesi. Uzmanlık tezi, İstanbul, s. 16.